

ЯК ЕФЕКТИВНО СЛУЖИТИ СЛОВОМ

Мацько О. М. Практична риторика : навч. посіб. К. : ВПЦ “Київський університет”, 2019. 240 с.

Провідна й очевидна якісна характеристика цієї книжки може бути сформульована так: читати легко й цікаво. Можливо, це лише мій особистий досвід, але наважуся освідчитися. Упродовж останнього десятиліття дістаю книжку з науково-лінгвістичної сфери, і її назва заклично промовляє: “Читай! Це тобі потрібно для повноти фахових знань”. Завзято берешся до читання й розумієш, що складається невтішна альтернатива: або (1) дослідник подає предмет вкрай заплутано й так складно, що несила читати, або (2) треба підписатися у власній недостатній компетентності. Для ментального спокою більшість із нас обирає перше. Мабуть, істина, як завжди, посередині, але неспростовним є факт, що говорити про складне просто – це велике мистецтво. І воно має безпосередній стосунок до риторики й до рецензованого посібника з риторики, де виявилося сповна. Отож читаєш “Практичну риторику” в авторстві Оксани Михайлівни Мацько не лише полегко, але й з насолодою.

Що ж таке риторика? Хто такий *ритор*? Якщо ще 20 років тому це був фахівець вузького спрямування, то нині публічності прагнуть майже всі, хіба що крім розумово лінивих людей. Система медійної комунікації обертає кожного на ймовірного прилюдного наратора й оратора.

У вступній частині О. Мацько зауважує, що риторика нині постає як комплексна дисципліна, що ввібрала досвід лексикології та фразеології, стилістики й культури мовлення, прагматики й лінгвістики тексту, а також психолінгвістики й теорії комунікації. Прикметним, на думку автора, виступає те, що в центрі сучасного розуміння риторики є здійснення мовленнєвого впливу завдяки *ефективності публічного виступу*.

Такий змістовий фокус зумовив структуру посібника. Це три цілком мотивовані за призначенням і послідовністю розділи: 1 –

наукові засади практичної риторики (оратор, публічний виступ, аудиторія), 2 – тренувальні вправи й завдання, а також додатковий матеріал, що стимулює до підготовки публічного виступу (гарячі дискусійні теми, афоризми, добірка громадянської та філософської лірики), 3 – тексти 12 промов українських ораторів різних часів і поколінь. Як бачимо навіть із самого змісту, науковець спрямувала увагу у практичну площину, що апіорі розширює простір зацікавленої читацької аудиторії. Фактаж, зібраний і апробований упродовж десятиліть викладацької діяльності автора, стане у пригоді філологам, педагогам, менеджерам, політикам.

Перефразовуючи відомий афоризм Ліни Костенко “*Поет – це медіум історії*”, можна висловитися так: ритор (оратор) – це медіум між тонкими світами людей, які звуться *ментальними*. Хай як швидко змінюється життя, але риторика від часів Аристотеля й до патріарха Філарета (ці імена згадувано у книжці) не змаліла, а ще й зросла у своїй вартості. Адже **небуденне, піднесенє спілкування, потужна емоція позитивного впливу, а також емоція реценції, окриленої правдою й радістю, – це непересічні цінності.**

У цьому переконує ретельно відібрана низка промов відомих світові людей, серед яких Михайло Грушевський, Іван Павло II, Любомир Гузар, Віктор Ющенко, Леонід Губерський, Любов Мацько, Олександр Щерба. Як сказав Іван Малкович (його виступ на врученні Шевченківської премії також неодмінно завдасть втіхи кожному, хто познайомиться з посібником), обов’язок впливової, публічної людини – *свідчити правду*. Мистецтво оратора в тому й полягає, що завдяки еманції творчого духу мовця загальновідоме стає одкровенням, імовірно – гідним віри, недосяжне – бажаним і можливим. У світлі сказаного не можна оминати сповненої духовної ясності промови Любомира Гузара, що має назву “Потреба говорити”. Там є такі слова: *За наявності стількох можливих сучасних засобів комунікації, громадяни, старші й молодші, повинні широко користати з дару свободи слова, – дару служити ближнім правдою та любов’ю*. Хтось міг би зауважити, що виділений вислів – це лише

з пафосом вимовлені банальні слова, або трюїзм. Проте коли перед нашим внутрішнім зором вимальовується постать Блаженнішого Любомира Гузара, і ми чуємо його м'яку інтонацію, то це вже голос істини, який має очищувальну силу. Отже, з усією виразністю в ораторському мистецтві постає важливість особистості мовця, і не стільки його смак і хист до слова, як моральні чесноти. Як сказав Г. Сковорода, знання найскладніших наук не дасть користі, але ще й завдасть шкоди, якщо воно йде від людини, що не має доброго серця. Не оминемо нагоди висловити симпатії авторові посібника, Оксані Мацько, віддавши належне її людяності, високій внутрішній і зовнішній культурі, самовладанню, природному вмінню шанобливо ставитися до навчителів, першим із яких є людина й філолог із великої книги – Любов Іванівна Мацько.

Стає очевидним факт того, що поривання світлої душі є тою потужною енергією, яка неодмінно втілиться у високому слові. Таке слово риторика називає публічним виступом, що може жити уми громадян не одного покоління й упродовж віків.

Отож повертаємося до вихідної тези: риторику як комплексну лінгвокультурологічну дисципліну обходять засоби та способи підготовки й реалізації *ефективного публічного виступу для здійснення мовленнєвого впливу*. Найперші вимоги автор книжки сформулювала лапідарно з такими ж короткими та зрозумілими коментарями. Це ефектний початок і завершення, продуктивна взаємодія з аудиторією (служити їй зацікавленням, виявити повагу й доброзичливість), стримана емоційність (екзальтація недоречна), стислість, інтерактивність і розмовність (простота знімає напруження і приваблює), ясність викладу з виразними акцентами.

Основні етапи розгортання виступу автор подає в термінах, що підносяться до античних часів. Проведемо принагідно самотестування: якщо нас чарує магія поданих далі термінів, ми схильні до риторства. Це *інвенція* (задум, намір, пошук ідей), *диспозиція* (осмислення структури виступу, фактажу, аргументів), *елокучія* (складання тексту), *елоквенція* (букв. “красномовність” – це оздоблення тексту цікавинками, емоційно-оцінними

ефектами), *меморія* (застосування прийомів мнемотехніки), сама *акція* виголошення промови, а також *релаксація* чи краще *рефлексія* (самоаналіз, осмислення).

У частині “Як писати текст виступу” цікаво подано матеріал про інструментарій ефективності й ефектності – про тропеїстичні засоби виразності. Це проілюстровано гарними прикладами та переконливими міркуваннями знаменитих майстрів слова.

Чи не найбільше в новоявленому посібнику вражає, як гарно автор пояснює ключові поняття в доступний образний спосіб. Це може бути розкриття внутрішньої форми лексеми, якот: *суспільний, груповий, індивідуальний інтерес*, яким керується оратор при виборі предмета виступу, легко осягаємо завдяки латинському *interesse*, що означає “*бути всередині*”, тобто орієнтуватися у внутрішніх потребах громадян.

Також це може бути порівняння, метафора (м’яка, стерта, але добре запам’ятовувана): таке нудливе завдання, як створення концепції для реалізації ідеї виступу, – це, за висловом автора, просто “*прокласти мисленнєво-мовленнєву доріжку до мети*”.

Метод аналогій увійшов у теорію й практику риторики. Так, *закон краю*, згідно з яким початок і кінець сприймаються краще, ніж середина виступу, аналогічно називають “*законом чаши*”. Автор посібника нам радить: аби те, що в середній частині *чаши*, слухачам також “смакувало”, подбайте про виразність середнього складника промови.

О. Мацько, вправно володіючи прийомами риторики, іноді ставить до читачів питання, якими допомагає сфокусувати увагу й забезпечує віртуальну взаємодію: *у якому місці виступу доцільно подати найважливіше?* Відповідь така: *продуктивною є рамкова конструкція*, коли про найголовніше мовиться на початку й продубльовано в кінці промови.

І про найважливіше. Автор ставить перед кожним читачем практичне питання: як бути переконливим оратором? *Фіксація полюсу суперечності*, “аргумент до невігластва”, “сигнали достовірності”, *ефект сонця* – усе це дуже дієве й резонне (хто прочитає, пересвідчиться). Однак є аргументи, які риторика просто називає *сильними* (підрозділ “Переконливість аргумен-

тів”). Це, зокрема, закони природи, посилання на визнані авторитети, цитати з авторитетних джерел. Чому Г. Сковорода не розлучався з Біблією? Тому, що як високий трансценденталіст світового рівня він усвідомлював місію публічної особистості: одухотворювати свідомість людей (бо все решта – минуше), формувати в них смак до вищого й бути в цьому переконливим. Насамкінець доречним буде посилання на ще одне священне писання – “Бгавад-гіту”: “Утілена душа, зазнавши вищої, духовної, насолоди, втрачає смак до колишнього, і її свідомість зміцнюється” (гл. 2, т. 59).

Вважаю, посібник викличе великий інтерес у студентській аудиторії.

Вікторія Коломийцева, канд. філол. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
<https://orcid.org/0000-0001-9899-5859>

Рецензія надійшла до редколегії 16.03.20